

Modern History Archives
Archiw Najnowszej Historii
Fona Filii sprawa 947

КНИГА ПРА ГІНУ КУНАЛУ

У 1983 г. у серыі "Жизнь замечательных людей" выйшла кніга А. А. Лойкі "Жизнь Кунала" /Лойка Олег. Жизнь Кунала. М., 1983, 248 с., наклад 150 тис. асобнікаў/. Гі вядома, у серыі 133 друкаваныя біяграфіі вядомых людзей. Значыць, у гэтым выпадку мы маем найважнейшае паэты Беларусаі. Аднак у падзагалюк аргіналу гэтае самае кнігі /на беларускай мове/, які выйшаў у Менску асобным выданьнем у 1984 г., спазна, што гэта раман-эсе /Лойка Олег. Як агонь, як вець... Раман-эсе пра Яку Куналу. Менск, 1984, 466 с., наклад 30 тис. асобнікаў/. Атрыманьне, чыя самая прыгожы прадстаўленая чытачам у трох розных жанрах! Апрач таго, да перакладу дадана правмова, да аргіналу - не. Лутэй за ўсё гэтак адраіліся таму, што треба было вытлумачыць, чаму ў серыі "Біяграфіі" змяшчаюць не сутнасць рамана, там яе у аргінале, дзе йонам падзагалюк -- "роман-эсе", надобнага тлумачэння не вимагаецца.

Аўтар правомы -- Г.П. Шамякін -- адначасна "історыскаму востанавленню" /надпрасьлена Шамякіным/ гэтае прэза і да таго і "не толькі там, дзе ён пераважнае накуманты, але і ў тых выпадках, дзе накуманты ён, не быў ні сам стварэнне і думка ягонай фантазія, інтуіцыя даследчыка, ваданьнем эпохі дадзеныя дапоўніць гэтае "белыя пшэны". Олег Лойка робіць гэта на аснове "романага" // вымслу, але зноў на на падставе дакумантаў /надпрасьлена Шамякіным/ -- вернаў, павмаў, драмаў" /с. 3/.

Правмова, як бачым, робіць націск на тое, што прыводзіцца ў кнізе факты прадаізва нават у тым выпадку, калі аўтар, не маючы дакумантаў, абспіраецца на ўласную інтуіцыю. Рызможнае сьцьверджаньне! Спасылалася на інтуіцыю, можна зважваць мэтаверны, але не сьцьверджань.

"Ваданьне эпохі" павінна адзначыць, што аўтар напісала гэтую літаратуру і крміць яе эпохі, пра якую ён піша, гэтак і пра асобу паэта. Ці было так на самай справе? Жыццёвыя кнігі Лойкі дзе дастаткова падставаў сумнявацца.

Каб чытач быў упэўнены ў прадаівацы прыведзеных зместах, у праце маюць рабіцца спасылкі на дакуманты ці даследаваньні, з дэталымі падальнем прозьвіача аўтара і назвы ягонае працы. Але ў кнізе Лойкі няма ніводнае падобнае спасылкі. У некаторых выпадках ён, што прада, спасылалася на мамуары, але аўтар іх /са змяшчэннем аднога в падку/ не назваў. Больш таго, колькі разоў Лойка называе аўтараў мамуараў, прозьвіачы якіх ён сам прымаў //, уводзячы такім чынам чытачоў у зман. Нарочітаць ся маму-

арэмі Мядзёлкі /пра гэта нікай/, аўтар прыводзіць паведамленьні, якіх у мяжуарках няма, у іншым жа выданьні прыводзіць звесткі з тых жа мяжуарак, не палавачы крыніцы. Значыць, тут абсалютна пануе "рэмані" вымысел, напонт праўдывасьці ж і мовы няма. Мы не зьбіраемся сьцьвярдзаць, што ўсе звесткі ў Лойкавай працы маюць фантастычны характар, але ж вразумела, што нават пара наўмысных памылак становіць пад сумнеў каштоўнасьць усёе кнігі.

Аб продках пэрыадыка, пра выданьні гады самога Купалы Лойка паведамляе на падставе дакумэнтаў, сабраных і выдадзеных Г.Р.Кісялёвым, вельмі абязьянчым і добрасумленным спецыялістам /Шуцькінам Ініі Купала. Дакумэнты й матэрыялы. Укладальнік Г.В.Кісялёў. Менск, 1987/.

Менскі мейсманін паводле пашпарту, Купала пеходзіў са шляхты. У расейскай літаратуры здаўна пануе вельмі неспрыхільнае ўяўленьне пра шляхту, але нельга забывацца, што з дробнае ці зьбяднелае шляхты Беларусі выйдзі Тадэвуш Касьцішка, Кастусь Каліноўскі, Адам Міцкевіч і нямала іншых выдажных дзеячоў.

Да сярэдзіны XVII ст. большасьць беларускае шляхты прыняла "папскую" веру, г. зн. акаталічылася. Шляхціц-каталік, як, армяні, і праваслаўны, лічыў сябе /незалежна ад маёмнага стану/ пільш за "мушкетэра", г. зн. салду, мован ж літаратуры, а тадышняя "перашан", пераходзім у сумоўі з вельшэном, была польская /мова ж сямейных зносінаў там на момант заставалася беларускай/. Сам Купала не толькі перш навучыўся чытаць па-польску, але й першы свае вершы пісаў на польскай мове /гэтага Лойка не адзначаў/, аднак народная сьмьліца ўзяла верх. Пераход на "мушкетэрску" мову й тое, што першы свае дзунатныя вершы Купала назваў "Мушкетэры", сьведчыць, якія забавоны даваўся пераходоўець маладому паэту.

У 1906 г. у Вільні пачала выходзіць беларуская газета "Наша доля", а паэзыя яе закрываўся -- "Наша ніва". Гэтая газета як у васабістым лёсе Купалы, гэтак і ў справе беларускага Адраджэньня мела велізарнае значэньне. У 1908 г. Купала пераехаў у Вільню, дзе стаў адным з асноўных супрацоўнікаў газеты, адначасова працуваў у прыватнай бібліятэцы Даніловіча.

На каля, пра тое, што зь сябе ўяўляла Вільня пачатку скагодня, Лойка не сказаў на сутнасць нічога, а між тым гэты б-у ад-ін з найкультурнейшых гарадоў Расейскае Імпэрыі таго часу. Пазбаўлены ўніверсітэту яшчэ ў 1838 г., ён заставалася культурным асяродкам усё Беларусі, Літвы й часткова Польшчы. Дастаткова сказаць, што ў 1918 г. ў гэтым шматнацыянальным месцы зьмодзіла валя паўсочні пераходзіць на ваецкі мован /Памятная кніжка Вільнянскай губерні на 1914 г. Вільня, 1914, сс. 55-61. У Лойкі толькі зьмяня, што ў Вільні на той час выходзілі 20 газэтаў, - с. 77/.

Прочитавши нічого не сказавши про Візны, аўтар знаць зусім маў-
чалі тымчасам пра "Нашу нігу". Ён не ведаў ні тых, хто пісаў у ге-
роі, ні тых, хто чытаў іх, больш! Гіюма сказана пра матар"янысе
станавіцца, пра асцяд раўніні і іны. Уся ўвага аўтара засяроджаная
на трох беларускіх дзеячах таго часу -- браток "Літвінчы" і "За-
суючы" /рэальна гэта Іван і Антон Лужковіч і Вацлаў Засуючы/
Ужо само на сабе сьмелыяе прасьвітцаў гэтых людзей сьведчыць пра
ражучае імянысе аўтара любіць чытам асцяд іх/. "Літвінчы",
назвалі Лойкі -- на больші дробныя палітычныя, але і высьвет і на
руку дэмакі. Старажыны зь іх стварыў у Візны беларускі гісторыя-
эпіграфічны музей, асцяданае для многа "літвінчы" ці зьдэмакі
нацямны, грош з на імянысе "Наша ніга" дэмакі "усеагачыні
шчыны" /с.74/. Аўтар не сказаў, што "Літвінчы" зьдэмакі асцяд
для газэты, сьмелі, іх ірадыяны ці рабачыніцтвам, але палі сьма-
на, што "усеагачыні шчыны", для пра такоо можа перамаць /ін-
тэлігент!/.

Іван Лужковіч, якому дазвалялі многія з сучасныя дзеячы ку-
льтуры і прасвіты беларускі, у асцяданае стварыў унікальны му-
зей, які перамаць усе гоіны і больші пошам быў зьдэмакі, і павя-
раць Гэтуя асцяд ян нешта імянысе знаваць прасвіты пошам нацям-
чынысе да сьмелыя, імянысе многа сьмелі ўзорам сьмелыя ірадыяны.
Ніх імянысе, том на Лойкі дэмакі павярачысе, што "Літвінчы" "сцьмелі"
свой музей "грамадасьці", р. зм. сьмелі народу /с. 75/. Гэтуя па-
радыячыні іны "на ст мучыні" з ірадыячыны, дэмакі ствары-
літву музей рэней.

Гаворачы пра асцядны "Літвінчы" да Гэтуя, Гэтуя сьмелыячысе,
што Кушала быў у іх нібы ірадыяны /с.76/, і у гэты час Гэтуя, што
Кушала неў гоінар /с.75/. Іх у аўтара сьмелыячыны гоінар са стьмелі-
чыны ірадыяны -- ірадыячыны.

Амаць нічога не сказаўшы пра манірадыячыны газэты, пра са сьмелі-
чынысе ў асцяд рабачынічыны беларускіе культуры, аўтар кошту стара-
ву асцяд дэмакічыны у гэтысе аб"явам. Гэтуя аб"ява сьмелі чыкія, што
аўтар зь іх імянысе Лойкі не знаваць уся імянысе назваць /амаць, у то-
нім рабе зьмелі былі 6 пра што і на асцядчыны!/. Аб"ява сьмелічыны
да таго, што Кушала ірадыяны з рабачыны і зьмелі у Пэрыбург, дэмакі
прамачыны чыкія іды /с.77, 78/.

Тут адзі чыкія, што чыкія пошаму Лойкі ян на "Нашу нігу", гэты і
на сьмелі ірадыячыны ірадыячыны імянысе сьмелічыны, дэмакі М.Горкі. Горкі
рабачынычыны "Нашу нігу" сьмелічыны, сьмелыячыны, што гэты ге-
роі сьмелі ім "Наша ніга". Больші сьмелычыны Горкі асцядчыны і пра-
чу "амаць, ірадыячыны дэмакі газэты" /Імянысе В.В. Горкіны і беларускі-

Але усё было зусім інакш, калі на сцэне з'явіўся Ваццо, які стаў вясніць Купалу /ды ці толькі яму/ абрынаважанымі палітычным харак-
тэру.

На жаль, апроч сказанага вышэй, пра выткі набралася і яшчэ коль-
кі вядунаў.

У сярэце, дзе малады Купала чытае вершы работнік бровара, адзі-
на слухачоў, звыртаючыся да паэта, называе яго "Даміт'інавіч" /с. 36/
Гэты "простонародны", чыста расейскі зварот ~~я~~/той час на Белару-
сі быў невадомы. У пачатку XX ст. зь імен да імен па бацьку на Бе-
ларусі звыраліся да асоба прадстаўнікі расейскае ці абрусенае інтэ-
лігенцыі, да Купала ж работнік, калі хачоў пазнаць яму памогу,
звыртаўся б або "пане Луцэвіч", або, павольні Купала быў малодзі,
"пане Гось".

Купала /у Лойкавай інтэрпрэтацыі/ сказаў, што Тарасуш Касцюк-
ка ў праваслаўі зваўся Андрэй /с. 188/. Купала, ведаючы, што Касцюк-
ка ад нараджэння быў каталіком, сказаць так ня мог.

Згодна зь пэверджаннем Лойкі, рэтраграды ў Інбелвульце жонцы
замест "гальшэў" увосылі слова "макрасушы" /с. 191/ 198/. Тут зноў-
ку усё надзітна, як той назэў, і ў часе, і ў прасторы. Так хачоў
звясніць /у расейскай мове/ адмірал Шшыоў /1754-1841/.

Лойка сьцьвярджае, што на Беларусі імя "Гіка" вядомае /с. 105/.
У сярэднявечні з і ў мужчын рэчэе імя /як адзначыла ад поўнага/
звучалі: Рэтор-- Рэторка, Міхась -- Міхаська, Гы -- Гыка... Бар-
та прачытаў хача б "Сказы і расказы беларусоў-полацкукоў" Серж-
путоўскага, каб перамяніцца ў гэты.

Гаворачы пра паэзаі першае сусьветнае вайны, аўтар адзначае,
што баі /у ліку іных/ адбываліся "на Галіччыне і пад Вальчынь"
/с. 188/. У гэтым выпадку аўтар, відавочна, разумеў пад Вальчынь не
абшар, а горад /с. 215/.

На с. 177 сустракаецца спадучыя "Гальшэўшчына-маці". "Галь-
шэўшчына" паходзіць ад слова "бальшэ" і абазначае тое, што заста-
лося ад балькі.

Аднак рэч, вядома, ня ў гэтых прыватных памылках і напам'ядаць-
нях, хача і іх можна было пазьбеці. Купала быў велікім паэтам і
велікім чалавекам, і таму, каб напісаць пра яго варты выткі, тре-
ба ведаць /апрача іншага/ велізарнымі ведамі пра эпоху, пра са-
мога паэта, пра ягоны творчасць. Усё гэта патрабуе прываглыбе уна-
рвае працы і добрадумленасці. На кнізе ж ліжыць адбітак вядо-
васці. Нешта уключана ў не, нешта пропущана. Аўтар, напрыклад, не
палічыў патрэбна адзначыць, што ў "Нашай ніве" друнаваліся творы
такіх пісьменнікаў, як Л.М.Талстой, А.П.Чэхаў, В.Р.Кераленка,
І.С.Тургенеў /Гісторыя беларускай даясторычнай літаратуры. Менск.

1969, т. 2, с. 248./ і інш., де затець Ксьць пра ас"яш. Змоуцаў аўтар і пра тое мейсца у А.Бадзеева, дзе сказана, што Купала "да рэвалюцыі ня мае сабе роўнага па крэўнай блізкасці да мужыка, узьведзенага на узровень самае высокае павагі!" /цит. паводле: Герозькі Г. Мір Купала. М., 1971, с.59/.

Ето дачына "Наша німа" для тута Лойка фактычна ігнаруе дасягненні беларускага савецкага літаратуразнаўства. Ягоння адносіны да гэе бачы ідуць уразраз з ацэнкаю, дацзенаю ён вучонамі, якія адмыслова займаліся дасьледваньнем гэтага пытаньня /гл., напрыклад: Александровіч С.Х. Пудзельны роднага слова. Менск, 1971, с. 201-233/. А паколькі ў падтверджаньне такой пазыцыі параванаўчых аргументаў Лойка ня мае, ён бярэ на ўзбрасьне мэтад вельмі сумнеўны: пакідаючы ўвагу сутнасьць "Наша німа", націскае на поістотныя моманты, якія ўзводзяцца ім у ранг ідэйна значных. Маркусша, відаць, што гэта самы пэўны спосаб ськампраматаваць і само выданьне, якое мела апакальнае значэньне ў гісторыі беларускага народу, і яго стварэньніцаў.

Кніжка Лойкі ўласьціва адсутнасць інтэлігентнага падыходу, бо разракаванасьць на мяшчанскі густ/ дробязнасьць, надзьмоўкі, карпаніна ў асабістым жыцьці/. Ненавіта таму тута вельмі перэчы аказьдуся зьмір эсе, які дае прастору распытаньням, няпэўным характарыстыкам, дадумваньням.

Маючы ўсё гэтае на увазе, налезьць з а усёе поўнасьці сказаць, што з часоў Вандэ /эпічоная постаць якога, дарэчы, добра паказаная ў кніжке/ пра Купала гетан ніхто не пісаў. Спадзявалася, што ў беларускай літаратуры на гэтым полі у Лойкі ня знойдзецца больш пасьлядоўнікаў.

18.05.1985 г.
г. Масква

М.М.Улашчэж,
доктар гістарычных навукаў